

STRUČNÉ DĚJINY PRAVĚKU

Pravěk (neboli prehistorie) byl nejstarším a nejdelším obdobím dějin. Nazýváme tak tu část lidských dějin, ze které neznáme písemné prameny. V populární literatuře, v médiích atd. se někdy užívá i v širším smyslu pro celou minulost Země či Vesmíru. Zahrnuje období vzniku a vývoje člověka jako biologického druhu, lidské společnosti a kultury od nejstarších nálezů (asi 3 miliony let př. n. l., rozhraní třetihor a čtvrtohor) do vzniku "vysokých kultur" a zavedení písma. Doba závěru pravěkých dějin se v různých částech světa liší - zatímco počátky „písemných“ civilizací v Mezopotámii nebo v Egyptě sahají do závěru 4. tisíciletí př. n. l., nejstarší zprávy, které se vztahují k území České republiky, známe z doby krátce před přelomem letopočtu, kdy zde žili Keltové. Souvislý tok písemných pramenů ale začíná až v 9. a 10. století n. l. v době Velké Moravy a počátků českého státu.



Přestože tak není vždy vnímána, patří prehistorie mezi velmi důležité období lidských dějin. V jejich průběhu došlo k vývoji člověka jako druhu do dnešní podoby, vytvořily se základy hmotné i duchovní kultury, vznikly struktury společenských vztahů a sociální systémy, ze kterých vycházely nejstarší státní společnosti. Vznikala umění, náboženství, rozvinula se směna a obchod, byly položeny základy většiny dnešních řemesel. Lidé během pravěkých dějin rozsáhle proměnili divokou krajinu - budovali sídla a cesty, zakládali pole, zapříčinili přesun i vyhynutí mnoha živočichů a rostlin, postavili stavby, jejich zbytky můžeme vidět až do dnešních dob. Také základy všech dnešních jazyků můžeme hledat v pravěké minulosti. V mnoha ohledech nám byli pravěcí lidé bližší, než si myslíme.



Prehistorii poznáváme prostřednictvím hmotných památek (předmětů, staveb a dalších pozůstatků lidské činnosti). Jejich studiem se zabývá věda zvaná **archeologie**. Poznání a pochopení pravěkých dějin je velmi obtížné, hmotné památky totiž nedovedou vyprávět příběhy, které si můžeme číst na stránkách psaných kronik. Aby si současní lidé usnadnili orientaci ve složité pravěké minulosti, rozčlenili pravěk na několik úseků.



Nejstarším obdobím prehistorie je **starší doba kamenná** (paleolit), v jejím průběhu se vyvinul biologicky současný člověk (*Homo sapiens sapiens*). Člověk mladého paleolitu byl svými intelektuálními schopnostmi srovnatelný s dnešními lidmi. Ve starší době kamenné se lidé živilo lovem a sběrem, vyráběli nástroje z kamene a z různých organických materiálů, začali si stavět obydlení a rozdělovat oheň. Rozvoj abstraktního myšlení vedl ke vzniku plánování, které se projevovalo například rozvojem organizovaného lovu velkých stádních zvířat a víry, mezi jejich projevy patří nejstarší umění a existence rituálních předmětů či pohřbívání. V průběhu paleolitu se člověk rozšířil z Afriky po všech dnes obydlených kontinentech.

Zatímco pro starší dobu kamennou bylo typické střídání dob ledových a meziledových, období po skončení poslední doby ledové, kdy lidé stále ještě žili lovecko-sběračským způsobem života v přírodních podmínkách obdobným těm dnešním, nazýváme **střední dobou kamennou** (mezolit).

Do **mladší doby kamenné** (neolit) sahá počátek a rozvoj zemědělství – pěstování rostlin a chovu dobytka. S ním souvisí řada dalších změn (budování stálých příbytků, výroba keramických nádob, textilu či broušených kamenných nástrojů na zpracování dřeva). Zemědělské hospodářství umožnilo mnohonásobný nárůst počtu obyvatel, člověk začal přetvářet krajinu kolem sebe. V mladším neolitu se na našem území budovaly nejstarší monumentální stavby – rozsáhlé pravidelné kruhové areály skládající se z řad příkopů a palisád (rondely). Na jejich stavbě se musely podílet stovky lidí, tyto náboženské památky dokládají rozvoj organizace práce a centralizace společnosti.

V **pozdní době kamenné** (eneolitu) se lidé seznamovali s prvními kovy – mědí a zlatem, které však neměly podstatný dopad na rozvoj ekonomiky společnosti. Ze starších úseků eneolitu se nám zachovaly některé monumentální památky (rozsáhlá opevněná hradiště, mohly a zřejmě sem patří i nepočtené megalitické stavby – menhiry a kamenné řady). Mladší eneolit je známý především striktně dodržovanými pohřebními zvyklostmi (pohřbívání ve skrčené poloze s ustálenými typy milodarů).

Význam kovů vzrostl v **době bronzové**. Bronz – slitina mědi a cínu – měl totiž ideální vlastnosti pro výrobu nástrojů. Postupem času nahradily bronzové předměty téměř všechny typy předmětů, které se doposud vyráběly z kamene. Suroviny na výrobu bronzu nebyly všude a výroba bronzových předmětů vyžadovala specializovanou práci, byl na nich ale závislý každý rolník doby bronzové. To mělo značný dopad na rozvoj specializovaných řemesel, směny i na proměny společnosti. Začátky užívání železa ve **starší době železné** (halštatské) byly východiskem z krize nedostatku bronzu. Postupně se však ukázalo, že je železo nejen dostupnější, ale zároveň kvalitnější pro výrobu většiny nástrojů. Halštatské období je na našem území charakteristické existencí vrstvy velmi bohaté elity, jejíž členové začali napodobovat rozvinutější středomořský svět (kulturu antického Řecka, Říma nebo Etrusků), odkud dováželi na své dvory luxusní předměty.

V **mladší době železné** (laténské), ve které na našem území žili Keltové, dosáhla pravěká společnost vrcholu svého vývoje. Keltové začali užívat hrnčířský kruh, výrobu mouky zdokonalili užíváním kamenných rotačních mlýnků, rozvíjelo se sklářství, emailérství a další specializovaná řemesla, rozvoj obchodu dosáhl takové míry, že se začaly razit i zlaté a stříbrné mince. Ozdobné předměty Keltové zdobili v působivém laténském uměleckém stylu. V mladším latěnu došlo k rozvoji oppid – rozsáhlých opevněných center, která se v řadě ohledů podobala středověkým městům. Dokladem toho, že přinejmenším zdejší obchodníci ovládali písmo, jsou nálezy stílů – písátek, kterými se zapisovalo do voskových tabulek, žádný záznam se bohužel do dnešní doby nezachoval. Keltskou civilizaci rozvrátily před přelomem letopočtu útoky Římanů, Dáků a především Germánů, kteří po Keltech ovládli i území dnešního Česka.

Období, kdy naše území ovládly germánské kmeny, nazýváme **dobou římskou**. Germáni upustili od některých výtěžků laténské civilizace (např. hrnčířský kruh, vlastní mince, oppida). Společnost tehdejší doby charakterizoval úzký vztah k římskému impériu, ať již šlo o obchod, spolupráci nebo o válečný konflikt. Hranice Římské říše ležely nedaleko na jih na řece Dunaj a Římané se několikrát neúspěšně pokoušeli obsadit české území. Blízkost Říma se v památkách z tehdejší doby projevuje množstvím předmětů vyrobených na území impéria.

Dobou stěhování národů označujeme období Rychlých proměn, které následovaly po vpádu kočovných Hunů do Evropy. Přesuny skupin obyvatelstva z východní a střední Evropy vedly k zániku západogermánských skupin a nakonec sem přišli Slované, kteří jazykově převrstvili původní obyvatelstvo. Z několika vln slovanského obyvatelstva se během 6. a 7. století vytvořil kmen Čechů, který se stal základem raně středověkého českého státu. Památky, které se nám zachovaly po prvních Slovanech, svědčí spíše o jednodušší společnosti, ekonomických a společenských struktur, díky nimž mohly vzniknout nejstarší raně středověké státní útvary na našem území – Velká Morava a přemyslovský český stát.



Edukace a prezentace archeologického kulturního dědictví

